

Forvaltningsrevisjonsrapport nr. 05/2010

Finansforvaltning i Giske kommune

Juni 2010

Forvaltningsrevisjon Giske kommune

Bilete på framsida henta frå brosjyre Oslo børs "Aksjer for alle"

FORORD

Noko av bakgrunnen for denne rapporten er at kontrollutvalet i Giske kommune ved ulike høve har gitt uttrykk for ønske om ein breiare gjennomgang av finansforvaltninga enn det som ligg innanfor den ordinære rekneskapsrevisjonen.

I tillegg til dette er det slik at ny finansforskrift blir gjort gjeldande 01.07.2010. Dette gir nye krav til kommunane, og det er difor naturleg å utarbeide ein slik rapport til kommunar som har finansielle plasseringar, og vi vonar at dette kan vere til hjelp for kommunane.

Vurderingane i rapporten er i hovudsak gjort av eller i samråd med Gabler Wassum as. Gabler Wassum as er eit selskap som mellom anna leverer frittstående tenester innanfor aktuar, pensjon og investeringsrådgjeving. Selskapet har 57 tilsette og har kontor i Oslo, Bergen og Kristiansand.

Rapporten har vore til høyring hjå rådmannen. Rådmannen hadde ikkje merknader til rapporten. Høyringssvar ligg ved som vedlegg 3.

Vi vil takke administrasjonen i Giske kommune som har vore imøtekomande i arbeidet.

Ålesund, 10.06.2010

Kjetil Bjørnsen
dagleg leiar

Kurt Anders Løvoll
revisjonsrådgjevar

INNHALD

1. Innleiing.....	3
1.1 Bakgrunn	3
1.2 Problemstilling.....	3
1.3 Ny forskrift	4
2. Kommunen sitt finansreglement	6
2.1 Fakta	6
2.2 Vurdering og anbefaling	6
3. Rapportering til kommunestyre og formannskap	8
3.1 Fakta	8
3.2 Vurdering og anbefaling	8
4. Kriteria ved val av forvaltar	10
4.1 Fakta	10
4.2 Vurdering og anbefaling	10
5. Rutinar for å evaluere finansiell risiko.....	11
5.1 Fakta	11
5.2 Vurdering og anbefaling	11
6. Risikosituasjonen per i dag.....	13
6.1 Generelt.....	13
6.2 Value at Risk.....	13
7. Oppsummering og tilrådingar	16
Vedlegg.....	17

1. Innleiing

1.1 Bakgrunn

Noko av bakgrunnen for denne rapporten er at kontrollutvalet i Giske kommune ved ulike høve har gitt uttrykk for ønske om ein breiare gjennomgang av finansforvaltninga enn det som ligg innanfor den ordinære rekneskapsrevisjonen.

I tillegg til dette blir ny finansforskrift gjort gjeldande 01.07.2010. Dette gir nye krav til kommunane, og det er difor naturleg å utarbeide ein slik rapport til kommunar som har finansielle plasseringar.

Vi vil gjere spesielt merksam på at denne rapporten har fokus på den nye forskrifta. Revisjonen har ikkje merknader til gjeldande reglement og praksis i forhold til den forskrifta som no går ut.

1.2 Problemstilling

Revisjonen har valt å konkretisere problemstillinga slik:

1. Korleis er kommunen sitt finansreglement i høve til ny forskrift?
2. Er administrasjonen si rapportering til kommunestyre og formannskap tilstrekkeleg?
3. Kva kriteria ligg til grunn ved kjøp og sal av verdipapir?
4. Korleis er rutinane for å evaluere finansiell risiko, og korleis blir slik risiko handtert?
5. Tek Giske kommune vesentleg finansiell risiko i finansforvaltninga?

Punkta vert vurdert opp mot krava i den nye finansforvaltningsforskrifta og opp mot det som blir vurdert som såkalla "best practice".

Vurderingane i rapporten er i hovudsak gjort av, eller i samråd med, Gabler Wassum as. Kommunerevisjonen står uansett inne for dei vurderingar som er gjort.

Vurderingane er basert på følgjande informasjon:

- Finansreglement for Giske kommune – september 2008 (Vedlegg 2)
- Sak: Omplassing av midlar frå Paret til Sparebanken Møre (sak nr. 09/217-1)
- Sak: Omplassing av kapital til bank og pengemarked (sak nr. 002/08)
- Sak: Låneforvaltning – Giske kommune (sak nr. 018/07)
- Fullmakt gjeldsforvaltning (signert 14.11.2008)
- Rapport: Forvaltningsportefølje frå Pareto Online pr. 07.10.2009
- Avkastningsoversikt pr. 31.08.2009

1.3 Ny forskrift

KRD (Kommunal- og regionaldepartementet) har fastsett ny forskrift om finansforvaltning. Denne trer i kraft 01.07.10. Forskrift med merknadar ligg ved som vedlegg 1 til denne rapporten.

Endringane i høve til tidlegare forskrift er i første rekkje knytt til ein strammare praksis rundt fastsetjing av reglement for finansforvaltninga, i form av at kommunestyret skal vedta reglementet minst ein gong i kvar valperiode, og at det vert stilt krav om at finansforvaltninga skal vere tilpassa kompetansen som er i kommunen. I forskrifta er dette kravet formulert ved at det i kommunen til kvar tid skal vere kunnskap om finansforvaltning som er tilstrekkeleg for å utøve finansforvaltninga i samsvar med finansreglementet.

I tillegg set den nye forskrifta meir detaljerte krav til innhald i reglementet og ei styrking av krava til rapportering. Administrasjonssjefen skal minst to gonger årleg leggje fram rapportar om status for finansforvaltninga for kommunestyret. Merknadane legg til grunn at det kan vere tenleg å gjennomføre denne rapporteringa saman med annan økonomisk rapportering til kommunestyret gjennom året. Rapporteringa som skal skje etter årets utgang, vil likevel vere mest naturleg å leggje fram i ein eigen rapport tidligare enn årsrekneskapen og årsmelding, og at den går til kommunestyret. I tillegg bør årsmeldinga ha eit samandrag av utviklinga gjennom året og status ved årets slutt.

Finansforvaltninga er ein del av den samla risikostyringa og internkontrollen i ein kommune, slik at dei sentrale delane av forvaltninga ligg under administrasjonssjefen sitt ansvar for internkontroll etter § 23 i kommunelova. Den nye forskrifta slår fast at rutine for finansforvaltninga skal sørge for at forvaltninga er utført i tråd med finansreglementet, gjeldande lover og forskrift og at finansforvaltninga er gjenstand for trygg kontroll. Kontrollutvalet er gitt ei sentral rolle i den kommunale eigenkontrollen, og skal dermed gje bidrag til ei forsvarleg finansforvaltning.

Kommunelova forbyr kommunar å ta vesentleg finansiell risiko. Vurdering av kva som er vesentleg finansiell risiko er difor ein sentral del av finansforvaltninga. I merknadene blir det lagt til grunn at det er naturleg å vurdere risikoen både i den totale forvaltningsporteføljen og det einskilde finansielle instrument, og at dette blir sett i samanheng med den økonomiske evna kommunen har til å bere risiko. I ny forskrift er det likevel ikkje stilt konkrete krav til risikovurderingar, slik det t.d. blir gjort for forsikringsselskap og pensjonsføretak.

Dei kommunale rekneskapsreglane inneber at verdiendringar på finansielle egedelar

i mange tilfelle skal med i det året dei oppstår. Departementet minner om dette i merknadene til forskrifta, og understrekar at forvaltninga av langsiktige midlar dermed kan ha budsjettmessige konsekvensar og vere utslagsgjevande for velferdstenester på kort sikt. Det kan difor vere viktig at kommunar med midlar som skal forvaltast langsiktig og som er utsett for marknadssvingingar, innrettar si økonomiforvaltning slik at det er tilgjengelege fondsmidlar som kan skjerme tenesteproduksjonen for negative verdiendringar på plasseringane.

2. Kommunen sitt finansreglement

2.1 Fakta

Strategien for kommunen sine langsiktige finansielle aktiva er at ein har ei målsetting om at 20% av plasseringa skal vere i form av aksjar og aksjefond. Resten skal vere plassert i bankinnskott, obligasjonar, pengemarknad, hedgefond, eigedom og ansvarlege lån. Kommunen har satt opp maksimumsgrenser på plasseringar innanfor kvar enkelt klasse av aktiva.

Reglane for maksimal plassering innanfor dei forskjellige klassene av aktiva gjeld slik vi forstår det berre for dei langsiktige midlane. I finansreglementet til Giske kommune står det at:

Retningslinjer for plassering av kommunens likvide midlar går fram av vedlegg 1

Vedlegg 1 refererer berre til avgrensingane på plassering av dei langsiktige midlane. Dersom dette er rett, inneber det at strategien til dei likvide midlane skal vere lik strategien til dei langsiktige midlane.

Det står likevel eit krav om at:

Ved plassering av likvide midler blir låntakars soliditet (evne til å betale i samsvar med avtale) og plasseringas likviditet vektlagt framfor avkastning.

I reglementet står det at:

Giske kommune har som målsetting ha (sic) ein kortsiktig likviditet som utgjer 18 millioner kroner i gjennomsnitt årleg.

Det er ikkje presisert noko nærare kva som utgjer dei likvide midlane.

Når det gjeld forvaltninga av låneporteføljen er retningslinjene lite detaljerte. Det er inngått avtale om gjeldsforvaltning med Pareto Forvaltning as, der ein har gitt dei fullmakt til å forvalte gjeldsporteføljen etter gjeldande finansreglement i kommunen.

2.2 Vurdering og anbefaling

Når det gjeld strategi for plassering av finansielle aktiva vurderer vi det slik at det hadde vore ønskeleg med eit større detaljnivå, slik at ein hadde sikra større grad av transparens¹. Sjølv om det er gjeve maksimumsgrenser for investering i dei forskjellige klassene, vil der vere eit stort armslag ved allokeringa i porteføljen. I tillegg ville meir detaljering lette arbeide med å berekne forventa avkastning og

¹ Openheit, innsyn, vere lett tilgjengeleg.

risiko ved å følge strategien. Vi tilrår difor at kommunen spesifiserer eit strategisk mål for kvar enkelt klasse av aktiva som det er aktuelt for kommunen å investere i.

Vi vurderer det vidare slik at det at det ikkje er eit klart skilje mellom kva som er likvide midlar og kva som kan reknast som langsiktige midlar, kan føre til at kommunen tar for høg risiko i plasseringa av dei likvide midlane.

Retningslinjene for forvaltning av låneporteføljen og andre finansieringsavtaler er lite detaljert og bør spesifiserast nærare i eit nytt reglement. Vi tilrår at det må vere rammar for løpetid, durasjon og refinansieringsrisiko. Vi tilrår vidare at det blir sett rammer for kor stor del av gjeldsporteføljen som skal vere på flytande rente, og kor stor del som skal vere på fast rente.

Ut frå at ein i avtalen med Pareto Forvaltning as har gjeve fullmakt til å forvalte gjeldsporteføljen etter kommunen sitt gjeldande finansreglement, er det viktig å ha klare retningslinjer som forvaltaren kan tilpasse seg.

3. Rapportering til kommunestyre og formannskap

3.1 Fakta

I finansreglementet går det fram at rådmannen skal rapportere minst ein gong i månaden til formannskapet. Rapporten skal innehalde:

- *Oversikt over gjeldas fordeling på lånetype, renteutvikling og låneinstitusjon.*
- *Oversikt over plassering av kortsiktig likviditet med fordeling på aktivaklasse og vilkår.*
- *Oversikt over plassering av langsiktig finansielle kapitalplasseringar med fordeling på aktivaklasse og vilkår.*

3.2 Vurdering og anbefaling

Det er naturleg å vurdere reglementet opp mot den nye finansforvaltingsforskrifta. Den nye forskrifta gir ei punktliste med føringar til rapporteringa:

§ 6. Rapportering til kommunestyret eller fylkestinget

Administrasjonssjefen skal minst to ganger i året legge fram rapporter for kommunestyret eller fylkestinget som viser status for kommunens eller fylkeskommunens finansforvaltning.

I tillegg skal administrasjonssjefen etter årets utgang legge fram en rapport for kommunestyret eller fylkestinget som viser utviklingen gjennom året og status ved utgangen av året.

Bestemmelsen gjelder tilsvarende for kommuneråd eller fylkesråd i kommuner og fylkeskommuner med parlamentarisme.

§ 7. Innholdet i rapporteringen

Rapporteringen skal inneholde en beskrivelse og vurdering av:

a) Aktiva

- *Sammensetningen av aktiva*
- *Markedsverdi, samlet og fordelt på de ulike typer aktiva*
- *Vesentlige markedsendringer*
- *Endringer i risikoeksponering*
- *Avvik mellom faktisk forvaltning og kravene i finansreglementet*
- *Markedsrenter og egne rentebetingelser*

b) Passiva

- *Sammensetning av passiva*
- *Løpetid for passiva*
- *Verdi, samlet og fordelt på de ulike typer passiva*
- *Vesentlige markedsendringer*
- *Endringer i risikoeksponering*
- *Avvik mellom faktisk forvaltning og kravene i finansreglementet*

- *Markedsrenter og egne rentebetingelser.*

Det er klare avvik mellom krava i den nye forskrifta og dei krav kommunen har sett til rapportering i gjeldande finansreglement. I den nye forskrifta er det meir spesifisert kva rapporteringa skal innehalde, noko som må takast inn i nytt finansreglement. I den nye forskrifta går det klart fram kor ofte ein skal rapportere til kommunestyret, og kva denne rapporten skal innehalde. Vi tilrår difor at kommunen kopierer krava til rapportering (sitat over) inn i kommunen sitt nye reglement.

Det kan sjå ut som om det ikkje er rutinar for å vurdere risikoen til porteføljen i dei rapportane vi har sett på. Dette gjeld både rapportar frå forvaltarar og eigne interne rapporteringar.

I tillegg til dette må ein merke seg at hendingar som ikkje er sett på som normale i plasseringane, skal rapporterast utan ugrunna opphald. Det er vår vurdering at det i eit nytt reglement difor bør innførast rutinar for å sikre slik rapportering.

4. Kriteria ved val av forvaltar

4.1 Fakta

Det er i reglementet ikkje gitt klare kriteria ved val av forvaltarar.

4.2 Vurdering og anbefaling

Når det gjeld desse tenestene er kommunen ikkje forplikta til å følgje reglene i "forskrift om offentlige anskaffelser", men "Lov om offentlige anskaffelser" gjeld. Det inneberer at grunnleggjande krav om god forretningsskikk, likebehandling av leverandørar, transparens (gjennomsiktighet), etterprøvbarheit mv. skal følgjast. Det er også eit krav om at innkjøp så langt det er mogleg skal vere basert på konkurranse.

Etter vår vurdering vil det i ein konkurranse/nytt finansreglement vere fornuftig å sette opp konkrete krav til forvaltarane. Dette kan til dømes vere:

- Grad av transparens
- Historiske resultat
- Investeringsfilosofi
- Pris

Det bør og setjast opp som minimumskrav at eksterne forvaltarar har konsesjon til å tilby aktiv forvaltning eller forvaltning av verdipapirfond.

5. Rutinar for å evaluere finansiell risiko

5.1 Fakta

I den nye forskrifta minner departementet om reglane for rekneskapsføring av finansielle egedelar, der det m.a. går fram at verdiendringar på finansielle aktiva i mange tilfelle skal førast i rekneskapan i det året dei oppstår. Dette medfører at forvaltninga av langsiktige midlar vil kunne ha budsjettmessige konsekvensar dersom det er eit krav til inndecking i rekneskapan påfølgjande år.

Forvaltninga av kommunen sine langsiktige aktiva må difor sjåast i samanheng med kommunen si evne til å bere kortsiktig risiko. Det vil då vere hensiktsmessig å sjå på tapspotensialet til dei langsiktige midlane i høve til kommunen sine finansielle bufferar, slik at ein i størst mogleg grad skjermar tenesteproduksjonen frå negative verdiendringar på dei langsiktige finansplasseringane.

Ut frå den dokumentasjonen vi har sett på ser det ikkje ut til å vere klare rutinar i Giske kommune for å vurdere finansiell risiko. Rapportane frå forvaltarane viser berre til behaldning og avkastning, den finansielle risikoen blir ikkje handsama i denne dokumentasjonen.

Slik vi ser det, skil ikkje avkastningsoversikta på kva som er langsiktige midlar og kva som er likvide midlar og tiltenkt driftsføremål.

5.2 Vurdering og anbefaling

Slik vi vurderer det er temaet finansiell risiko ikkje tilstrekkeleg handsama i rapporteringsrutinane.

Avkastningsoversikta skil ikkje på kva som er langsiktig midlar og kva som er likvide midlar og tiltenkt driftsføremål. Vi vurderer det slik at eit slikt skilje er viktig å halde.² Dette fordi strategien for ei langsiktig portefølje må vere annleis enn strategien for likvide midlar. *I den langsiktig porteføljen kan ein tillate meir risiko enn i ei kortsiktig portefølje, jf. den lengre tidshorizonten i den langsiktige porteføljen.*

Slik vi ser det bør rammene vere så eksplisitte at det er mogleg med ein kvantitativ oppfølging av eksponeringa i høve til vedtekne rammer.

I *Kommunal Finanshåndbok* (red. Jørgensen 2008) står det mellom anna at

...den beste måten å sikre at man ikkje utsetter sin kommune for vesentlig finansiell risiko vil være å vedta et finansreglement med "skarpe" maksimale risikorammer som er i samsvar med kommunens økonomiske styrke målt ved stresstester og /eller VaR-

² Eit slikt skilje er også i tråd med forskrifta.

*analyser*³

³ VaR-analyse = Value at Risk. Sjå neste kapittel for nærmare forklaring

6. Risikosituasjonen per i dag

6.1 Generelt

I den nye finansforvaltningsforskrifta blir det presisert at det skal vere samsvar mellom kommunen sitt finansreglement og kommunen sin eigen kunnskap om finansforvaltning. Mao aukar kravet til eigen kompetanse med kor kompleks finansforvaltninga er. Dette gjeld også dersom kommunen kjøper forvaltningstenester frå andre.

Dette skal sikre at kommunen sjølv kan gjere kvalifiserte vurderingar av finansiell risiko og overvake at forvaltninga blir utøvd i tråd med finansreglementet.

Ut frå den oversikta over plasseringar som vi har fått oversendt frå kommunen verkar det som om kommunen i hovudsak har plassert sine midlar i relativt ukompliserte produkt. Men det er og plassert noko i meir kompliserte produkt, mellom anna midlar i Private Equity-fond⁴.

I strategien til kommunen blir det og gitt rom til å plassere inntil 10% i såkalla hedgefond⁵. Det er vår vurdering at enkelte av desse produkta kan vere kompliserte, og at dette difor stiller krav til kompetanse hos kommunen.

Det er kommunen sjølv som må vurdere om ein har tilstrekkeleg kompetanse i forhold til sin eigen strategi. Vi har ikkje grunnlag til å vurdere kommunen sin kompetanse, men peiker altså på at slik strategien til kommunen no er, så kan den stille store krav til kompetanse innan finansforvaltninga i kommunen. Ut frå krav om å ikkje ta finansiell risiko, rår vi til at kommunen i nytt reglement ikkje tillet plasseringar i hedgefond.

6.2 Value at Risk

Value at Risk (VaR) er eit risikomål der ein bereknar det største tapet ei portefølje kan få innanfor ei definert periode, for eksempel eitt år, med ein vald sannsynlegheit med den gjeldande samansetninga av aktiva. VaR gir eit uttrykk for verdier som er utsett for hovedstoltp.

⁴ Eit samleomgrep på ein spesiell type fond og selskap som investerer i bedrifter som ikkje er notert på børs. Slike investeringar er mindre likvide enn vanlege aksjefond, og at det kan være komplisert å kome ut av investeringa dersom ein ikkje er nøgd med forvaltaren. Fordelen med investering i Private Equity fond kan vere at slike fond er mindre korrelert med dei andre investeringane som ein gjerne har i sin portefølje, det vil si at den vil virke diversifiserende for totalporteføljen. Den forventa avkastninga er også høgare for unoterte aksjar enn for børsnoterte aksjar, ut frå at risikoen for unoterte aksjar er noko høgare enn for børsnoterte aksjar og ein difor må ha høgare forventa betaling (avkastning) for å investere i slike papir.

⁵ Det finnes ikkje nokon presis definisjon av hedgefond. Det engelske ordet hedge betyr å sikre, og truleg er dette brukt ut frå at ein kan ha både "lange" og "korte" posisjonar i marknaden på same tid (og dermed kan ein sikre sin nettoposisjon) og det at ein "sikrar" og realiserer vinstar fortløpande. Mange hedgefond er og kjenneteikna av opplåning (giring). Det gjer at avkastninga til innskoten eigenkapital i fondet si portefølje blir meir utsett ved endringar i marknaden. Det opnar for mogleg høg avkastning, men også for moglege store tap.

Berekinga blir basert på historiske tal, og det er vanleg å velje sannsynlegheit (konfidensnivå) på 95%. Det betyr at eit unntak – altså eit dårlegare resultat – frå VaR-verdien, kan bli forventa eitt år i ein periode på 20 år. Det er viktig å merke seg at eit slikt år med unntak kan kome når som helst i perioden.

Når VaR er negativ, for eksempel -5%, betyr dette at ikkje meir enn 5% av porteføljen kan forventast tapt i den definerte tidsperioden (året), med unntak av det eine året. Ein positiv VaR, for eksempel 2%, betyr at delar av porteføljen ikkje kan forventast tapt i den definerte tidsperioden, men at minimum forventa akkumulert avkastning vil vere 2% med unntak av det eine året.

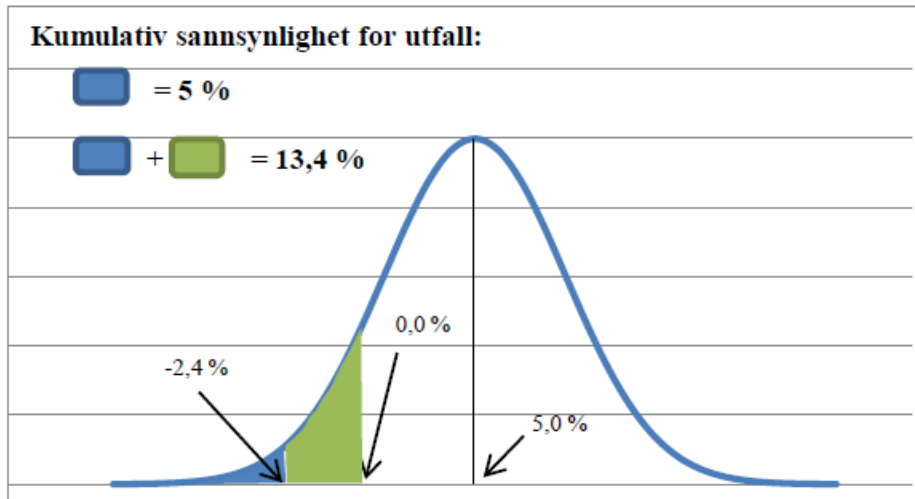
Det er viktig å merke seg at VaR-analyse er ei statistisk risikobereking på porteføljen, gitt aktivasamansetninga og med utgangspunkt i historiske tal. Berekinga byggjer med andre ord på ein implisitt føresetnad om at historia gjentek seg. VaR-verdien gir då innanfor disse rammene det **sannsynlege** utfallet når vi på berekingstidspunktet ser inn i framtida. I ettertid kan det reelle utfallet ha blitt annleis.

Giske kommune sin noverande strategi for dei langsiktige midla gir ei forventa avkastning på 5%. Standardavviket til porteføljen er på 4,52%. Dette betyr at kommunen har ein VaR95 på -2,44%, altså er det 95% sannsynlegheit for at avkastning vil vere betre enn -2,44% (negativ). Eller at ein i løpet av ein periode på 20 år kan forvente at kommunen har ei negativ avkastning på minst (dårlegare enn) - 2,44% (for dei langsiktige midla) i eitt av åra.

Ein annan måte å sjå dette på er at ein med noverande strategi forventer ei positiv avkastning i 86,57% av åra. Det betyr at sannsynlegheiten for ei negativ avkastning er 13,43%, og ein kan med andre ord forvente ei negativ avkastning rett i underkant av kvart sjuande år for denne porteføljen.

Dette er i utgangspunktet innafor det som blir sett på som normalen for ei porteføljesamansetning. Men dette må sjåast i samanheng med såkalla risikotoleranse. Vi vurderer det slik at den økonomiske situasjonen i Giske kommune tilseier at risikotoleransen er lav ut frå at ein er avhengig av jamn avkastning frå kraftfondet. Men vi vurderer det ikkje slik at kommunen tek stor risiko i si portefølje. Dersom kommunen ønskjer å maksimere risiko, kan ein innafor rammene til finansreglementet tilpasse seg slik at ein oppnår ein VaR på -7,97%, altså kan ein forvente ei negativ avkastning på minst 7,97% med ein sannsynlegheit på 5%. Giske kommune må sjølv, ut får vurdering av eigen økonomisk situasjon, vurdere om dette er å sjå på som vesentlig finansiell risiko.

I figuren under viser vi forventa avkastning for kommunen, basert på noverande strategi (berekingar og figur er laga av Gabler Wassum as):

7. Oppsummering og tilrådingar

- Det hadde vore ønskeleg at finansreglement hadde eit høgare detaljnivå når det gjeld plasseringar av finansielle aktiva.
- Det at det ikkje er noko klart skilje mellom kva som er likvide midlar og kva som er kan reknast som langsiktige midlar kan føre til at kommunen tek for høg risiko plasseringa av likvide midlar.
- Retningslinjer for forvaltning av låneportefølje og ev andre finansieringsavtaler er etter vår vurdering for lite detaljert.
- Det kan sjå ut som om det ikkje er klare rutinar for rapportering med vurdering av finansiell risiko.
- Det er ikkje klare krav til val av forvaltarar i finansreglementet.
- I avkastningsoversiktar ser det ikkje ut til å vere skilje på kva som er langsiktige og kva som er kortsiktige midlar (likvide til driftsformål)
- I strategien til kommunen blir det og gitt rom til å plassere inntil 10% i såkalla hedgefond. Det er vår vurdering at enkelte av desse produkta kan vere kompliserte, og at dette difor stiller krav til kompetanse hos kommunen.

Tilrådingar:

- Det bør i nytt reglement spesifiserast strategiske mål for kvar enkelt aktivaklasse som det er aktuelt for kommunen å investere i.
- Det er vår vurdering at kommunen ikkje bør tillate plasseringar i såkalla hedgefond, jf. krav o
- Det bør i nytt reglement innførast retningslinjer vedrørende låneporteføljen for løpetid, durasjon og refinansieringsrisiko.
- Det bør gjevast klarare rammer for kor stor del av gjeldsporteføljen som skal vere på flytande rente, og kor stor del som skal vere på fast rente.
- Ein bør nytte seg av punktlista i den nye forskrifta når det gjeld krav til innhald i rapporteringa.
- I nytt reglement bør det også innførast rutinar som sikrar at ein utan opphald rapporterer om hendingar som ikkje blir sett på som normale i plasseringane.
- Det bør gjerast eit klarare skilje på kva som langsiktige midlar og kva som er likvide midlar.
- Det bør i nytt reglement setjast opp nokre klarare krav til forvaltarar ved val av slike.

Vedlegg

Vedlegg 1 - Ny forskrift om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning m/merknader

FOR 2009-06-09 nr 635: Forskrift om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning

Hjemmel: Fastsatt av Kommunal- og regionaldepartementet 9. juni 2009 med hjemmel i lov 25. september 1992 nr. 107 om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven) § 52 nr. 2.

§ 1. Virkeområde

Forskriften gjelder for kommuners og fylkeskommuners virksomhet.

Trer i kraft 1 juli 2010.

§ 2. Reglement for finansforvaltningen

Kommunestyret og fylkestinget skal selv gi regler for kommunens eller fylkeskommunens finansforvaltning.

Reglementet skal vedtas minst én gang i hver kommunestyre- og fylkestingsperiode.

Trer i kraft 1 juli 2010.

§ 3. Rammer for reglementet

Kommunestyret og fylkestinget skal ved fastsettelsen av reglementet vektlegge hensynet til en forsvarlig økonomiforvaltning og hensynet til å kunne dekke sine løpende betalingsforpliktelser. Reglementet skal inneholde bestemmelser som hindrer kommunen eller fylkeskommunen fra å ta vesentlig finansiell risiko i sin finansforvaltning.

Ved forvaltning av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål skal det legges vekt på lav finansiell risiko og høy likviditet.

Det skal i kommunen eller fylkeskommunen være kunnskap om finansforvaltning som til enhver tid er tilstrekkelig for at kommunen eller fylkeskommunen kan utøve sin finansforvaltning i tråd med sitt finansreglement. Dette gjelder også når kommunen eller fylkeskommunen kjøper finansforvaltningstjenester fra andre.

Trer i kraft 1 juli 2010.

§ 4. Innholdet i reglementet

Reglementet skal omfatte forvaltningen av kommunens eller fylkeskommunens midler og gjeld, herunder:

- a) Ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål.
- b) Langsiktige finansielle aktiva.
- c) Gjeldsporteføljen og øvrige finansieringsavtaler.

Reglementet skal minimum angi:

- a) Formålet med forvaltningen.
- b) Hva som regnes som langsiktige finansielle aktiva.
- c) Rammer og begrensninger for forvaltningen av de ulike forvaltningstyper som angitt i første ledd, herunder tillatt risikonivå, krav til risikospredning og tillatte finansielle instrumenter.
- d) Tidspunkt for og innhold i statusrapporteringen for finansforvaltningen i med § 6 og § 7.
- e) Håndtering av avvik fra finansreglementet.

Trer i kraft 1 juli 2010.

§ 5. Kvalitetssikring av reglementet

Kommunestyret og fylkestinget skal påse at uavhengig instans med kunnskap om finansforvaltning vurderer om finansreglementet legger rammer for en finansforvaltning som er i tråd med kommunelovens regler og reglene i denne forskrift. Vurderingen skal skje før reglementet vedtas i kommunestyret og fylkestinget.

Trer i kraft 1 juli 2010.

§ 6. Rapportering til kommunestyret eller fylkestinget

Administrasjonssjefen skal minst to ganger i året legge fram rapporter for kommunestyret eller fylkestinget som viser status for kommunens eller fylkeskommunens finansforvaltning.

I tillegg skal administrasjonssjefen etter årets utgang legge fram en rapport for kommunestyret eller fylkestinget som viser utviklingen gjennom året og status ved utgangen av året.

Bestemmelsen gjelder tilsvarende for kommuneråd eller fylkesråd i kommuner og fylkeskommuner med parlamentarisme.

Trer i kraft 1 juli 2010.

§ 7. Innholdet i rapporteringen

Rapporteringen skal inneholde en beskrivelse og vurdering av:

a) Aktiva

Sammensetningen av aktiva

Markedsverdi, samlet og fordelt på de ulike typer aktiva

Vesentlige markedsendringer

Endringer i risikoeksponering

Avvik mellom faktisk forvaltning og kravene i finansreglementet

Markedsrenter og egne rentebetingelser

b) Passiva

Sammensetning av passiva

Løpetid for passiva

Verdi, samlet og fordelt på de ulike typer passiva

Vesentlige markedsendringer

Endringer i risikoeksponering

Avvik mellom faktisk forvaltning og kravene i finansreglementet

Markedsrenter og egne rentebetingelser.

Trer i kraft 1 juli 2010.

§ 8. Rutiner for finansforvaltningen

Det skal etableres administrative rutiner som sørger for at finansforvaltningen utøves i tråd med finansreglementet, gjeldende lover og denne forskrift, og at finansforvaltningen er gjenstand for betryggende kontroll. Det skal herunder etableres rutiner for vurdering og håndtering av finansiell risiko, og rutiner for å avdekke avvik fra finansreglementet.

Kommunestyret og fylkestinget skal påse at uavhengig instans med kunnskap om finansforvaltning vurderer rutinene.

Kommunestyret og fylkestinget skal påse at slike rutiner er etablert og etterleves.

Trer i kraft 1 juli 2010.

§ 9. Ikrafttredelse

Forskriften trer i kraft 1. juli 2010.

Fra samme tidspunkt oppheves forskrift 5. mars 2001 nr. 299 om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning.

Merknader

Til § 1:

Bestemmelsen angir at forskriften gjelder for kommuners og fylkeskommuners virksomhet. Dette omfatter også virksomhet i kommunale og fylkeskommunale foretak etter kommuneloven kapittel 11 og interkommunalt eller interfylkeskommunalt samarbeid etter kommuneloven § 27. Også disse virksomhetene skal utøve forvaltningen i tråd med finansreglementet.

Forskriften angir ikke krav om at det skal fastsettes egne finansreglement for finansforvaltningen i slike virksomheter. Kommunen eller fylkeskommunen kan imidlertid dersom en anser det hensiktsmessig, innenfor rammene og begrensningene som er gitt i kommunens eller fylkeskommunens finansreglement, utarbeide nærmere regler for slike virksomheters forvaltning av midler og gjeld.

Til § 2:

Første ledd gjentar kravet i kommuneloven § 52 nr. 1 om at kommunestyret og fylkestinget selv skal gi regler for kommunens eller fylkeskommunens finansforvaltning (finansreglement).

Med regler for finansforvaltning siktes det til målsettinger, strategier, rammer og begrensninger for forvaltning av finansielle aktiva (plassering av kommunens eller fylkeskommunens midler), samt rapporteringsrutiner. Videre siktes det til målsettinger, strategier, rammer og begrensninger for forvaltning av finansielle passiva (gjeldsporteføljen), herunder opptak av lån, inngåelse av leasingavtaler mv., samt rapporteringsrutiner.

Det følger av kommuneloven § 52 nr. 1 at det enkelte kommunestyre og fylkesting selv skal gi regler for finansforvaltningen. Kommunestyret og fylkestinget kan således ikke delegeres ansvaret for å fastsette regler for finansforvaltningen (finansreglementet) til underordnet organ. Kommunestyret og fylkestinget må selv (som et minimum) ta stilling til hvordan finansreglementet skal utformes i tråd med reglene i kommuneloven og denne forskrift. Herunder følger det at kommunestyret og fylkestinget selv tar stilling til krav til avkastning og hvor stor risiko kommunen og fylkeskommunen påtar seg (innenfor lovens rammer), jf. kommuneloven § 52 nr. 3 (se også Ot.prp.nr.43 (1999-2000) s. 104 og 136).

Kommunestyret og fylkestinget har etter kommunelovens alminnelige regler adgang til å delegeres myndighet til annet folkevalgt organ. Slik delegeringsadgang vil også foreligge når det gjelder spørsmål om kommunens og fylkeskommunens finansforvaltning. Delegeringsadgangen vil imidlertid være avgrenset til saker hvor ikke kommunestyret og fylkestinget selv er pålagt å fatte vedtak. Det ligger til grunn at delegert myndighet i spørsmål om finansforvaltningen må utøves innenfor det fastsatte finansreglementet.

Kommunestyret eller fylkestinget kan fastsette at avgjørelser av visse spørsmål knyttet til finansforvaltningen ikke skal delegeres, men avgjøres av

kommunestyret eller fylkestinget selv. Dette kan eksempelvis være avgjørelser knyttet til inngåelse av finansielle avtaler av en viss størrelsesorden.

Adgangen til å delegerer myndighet til administrasjonssjefen er avgrenset til å gjelde saker som ikke er av prinsipiell betydning, jf. kommuneloven § 23 nr. 4, hvor det heter at « Kommunalt og fylkeskommunalt folkevalgt organ kan gi administrasjonssjefen myndighet til å treffe vedtak i enkeltsaker eller typer av saker som ikke er av prinsipiell betydning, hvis ikke kommunestyret eller fylkestinget har bestemt noe annet ».

Administrasjonssjefen forestår (etter vedtak om delegering) den løpende finansforvaltningen på vegne av kommunestyret eller fylkestinget, innenfor det finansreglementet kommunestyret eller fylkestinget vedtar. Administrasjonssjefen har en selvstendig plikt til å vurdere hvorvidt saker er å anse som prinsipielle, og eventuelt å legge fram saker av prinsipiell betydning.

Hva som regnes som saker av prinsipiell betydning vil på generelt grunnlag måtte vurderes ut fra avgjørelsens karakter og konsekvenser for kommunen og fylkeskommunen, og ut fra i hvilken utstrekning de viktige skjønnsmessige sider av saken kan anses klargjort gjennom kommunestyrets eller fylkestingets vedtak, instruks eller tidligere praksis.

Det ligger til grunn at kommunestyret og fylkestinget fastsetter et finansreglement med klare fullmakter fra kommunestyret og fylkestinget til administrasjonssjefen til å forestå finansforvaltningen på vegne av kommunestyret eller fylkestinget. I tillegg til å bidra til en klar ansvarsdeling mellom kommunestyret/fylkestinget og administrasjonen, vil klare fullmakter fra kommunestyret eller fylkestinget bidra til at administrasjonssjefen kan forestå den løpende finansforvaltningen på en effektiv måte på vegne av kommunestyret eller fylkestinget.

For kommuner og fylkeskommuner med parlamentarisme (kommuneråd eller fylkesråd) vises det til kommuneloven § 20.

Departementet viser til kommuneloven § 76, som angir at kommunestyret og fylkestinget har det øverste tilsyn med den kommunale og fylkeskommunale forvaltning. Dette innebærer at kommunestyret og fylkestinget har det øverste ansvaret for å føre tilsyn med at finansreglementet etterleves.

Andre ledd angir at finansreglementet skal vedtas minst én gang i hver kommunestyre- og fylkestingsperiode. Utformingen av finansreglementet skal være gjenstand for drøftinger og behandling i kommunestyret eller fylkestinget, jf. første ledd.

Finansreglementet bør dekke hvordan finansforvaltningen skal utøves både i gode og dårlige tider. Finansreglementet bør ha en langsiktig tidshorisont, og være robust mot svingninger i finansmarkedet. Det anses likevel naturlig at kommuner og fylkeskommuner gjennomgår egen finansforvaltning og oppdaterer finansreglementet med jevne mellomrom.

Det kan være hensiktsmessig at finansreglementet vurderes årlig av kommunestyret eller fylkestinget med tanke på om det er behov for endringer, eksempelvis i forbindelse med rapporteringen til kommunestyret eller fylkestinget, jf. forskriften § 6. Det kan videre være hensiktsmessig å vurdere finansreglementet ved vesentlige markedssvingninger. Hvor ofte finansreglementet bør vurderes, utover reglementets minimumskrav, vil også kunne bero på kompleksiteten i finansforvaltningen, og andre forhold av betydning for kommunens eller fylkeskommunens finansforvaltning.

Til § 3:

Første ledd angir at kommunestyret og fylkestinget ved fastsettelsen av finansreglementet skal vektlegge hensynet til en forsvarlig økonomiforvaltning og hensynet til å kunne dekke sine løpende betalingsforpliktelser. Første ledd angir videre at reglementet skal inneholde bestemmelser som hindrer kommunen eller fylkeskommunen fra å ta vesentlig finansiell risiko i sin finansforvaltning.

Bestemmelsen har som formål å ivareta at kommuner og fylkeskommuner skal være i stand til å yte et godt og stabilt tjenestetilbud. En finans- og økonomiforvaltning som er forsvarlig både i mål og utforming er grunnlaget for å oppnå dette.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med kommuneloven § 52 nr. 3, som angir at « Kommuner og fylkeskommuner skal forvalte sine midler slik at tilfredsstillende avkastning kan oppnås, uten at det innebærer vesentlig finansiell risiko, og under hensyn til at kommunen og fylkeskommunen skal ha midler til å dekke sine betalingsforpliktelser ved forfall ».

Bestemmelsen i kommuneloven slår fast som et grunnleggende prinsipp at finansforvaltningen skal skje slik at den ivaretar hensynet til balanse mellom avkastning, risiko og likviditet. Det følger av bestemmelsen at kommunestyret og fylkestinget ved fastsettelsen av reglementet skal ta stilling til forholdet mellom avkastning, risiko og likviditet. Det enkelte kommunestyre og fylkesting må selv gjennom fastsettelsen av finansreglementet ta nærmere stilling til hva som er tilfredsstillende avkastning og vesentlig finansiell risiko, jf. Ot.prp.nr.43 (1999-2000) s. 136.

I vurderingen av vesentlig finansiell risiko vil det imidlertid være naturlig å vurdere både risikoen i kommunens eller fylkeskommunens totale forvaltningsportefølje og risikoen i de enkelte finansielle instrumenter. Hvorvidt den finansielle risiko en kommune eller fylkeskommune tar på seg i sin finansforvaltning er forsvarlig, må ses i sammenheng med kommunens eller fylkeskommunens økonomiske evne til å bære risiko.

Det understrekes at det vil være kommunestyret og fylkestinget selv som må fastsette hva som vil være tilfredsstillende avkastning for den enkelte kommune og fylkeskommune (uten at det tas vesentlig finansiell risiko). Dette innebærer at kommuner og fylkeskommuner kan (og i mange tilfeller bør) legge til grunn lav finansiell risiko og mer stabil avkastning for hele forvaltningsporteføljen, og at kommuner og fylkeskommuner ikke vil være pålagt å forvalte langsiktige

finansielle aktiva med en noe høyere finansiell risiko, jf. merknadene til § 4.

Andre ledd angir at ved forvaltning av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål skal det legges vekt på lav finansiell risiko og høy likviditet. Dette er nærmere omtalt i merknadene til § 4.

Tredje ledd fastslår at det i kommunen eller fylkeskommunen til enhver tid skal være kunnskap om finansforvaltning som er tilstrekkelig for at kommunen eller fylkeskommunen kan utøve sin finansforvaltning i tråd med sitt finansreglement. Dette innebærer at det skal være samsvar mellom finansreglementet og kommunens eller fylkeskommunens egen kunnskap om finansforvaltning, slik at forvaltningen innrettes på en betryggende måte. Reglementet skal utformes i lys av kommunens eller fylkeskommunens evne til å vurdere og håndtere finansiell risiko. Bestemmelsen fastslår at dette også gjelder når kommunen eller fylkeskommunen kjøper finansforvaltningstjenester fra andre. Bestemmelsen har som formål å presisere kommunenes og fylkeskommunenes ansvar for at finansforvaltningen utformes og organiseres på en måte som er økonomisk og operasjonelt forsvarlig gitt kompetansen i den enkelte kommune og fylkeskommune.

Med kunnskap om finansforvaltning forstås kompetanse til å kunne foreta faglig kvalifiserte vurderinger av finansiell risiko og den løpende finansforvaltningen, og kompetanse til å kontrollere om forvaltningen utøves i tråd med finansreglementet, kommunelovens regler og reglene i denne forskrift.

Finansforvaltningen kan innrettes mer eller mindre kompleks. Det følger av bestemmelsen at kravet til kommunens og fylkeskommunens egen kunnskap om finansforvaltning øker med kompleksiteten i finansforvaltningen. Videre følger det av bestemmelsen at jo mer kompleks finansforvaltningen er, desto større krav vil det måtte stilles til kommunens og fylkeskommunens utforming og organisering av finansforvaltningen for at denne skal kunne anses økonomisk og administrativt/operasjonelt forsvarlig.

Bestemmelsen er ikke til hinder for at kommuner og fylkeskommuner kan kjøpe forvaltningstjenester fra andre. Kommuner og fylkeskommuner står fritt til å velge om de ønsker dette. Dersom det kjøpes forvaltningstjenester fra andre, ligger det til grunn at forvaltningen skal utøves i tråd med kommunens og fylkeskommunens finansreglement.

Det følger videre av bestemmelsen at når kommunen eller fylkeskommunen kjøper finansforvaltningstjenester fra andre, skal finansreglementet fortsatt baseres på kommunens og fylkeskommunens egen kunnskap om finansforvaltning. Dersom kommunen eller fylkeskommunen kjøper forvaltningstjenester fra andre, må kommunen og fylkeskommunen likevel selv kunne være i stand til å foreta faglig kvalifiserte vurderinger av finansiell risiko og den løpende finansforvaltningen, og være i stand til å kontrollere om forvaltningen utøves i tråd med finansreglementet, kommunelovens regler og reglene i denne forskrift.

Bestemmelsen anses som en utdyping av kommuneloven § 23 nr. 2, som

pålegger administrasjonssjefen å påse at de saker som legges fram for folkevalgte organer er forsvarlig utredet, og sørge for at administrasjonen drives i samsvar med lover, forskrifter og overordnede instruksjer, og at den er gjenstand for betryggende kontroll.

Til § 4:

Bestemmelsen angir hva reglementet minst skal inneholde. Kravene i bestemmelsen, og beskrivelsen i denne merknaden av hva finansreglementet skal omfatte, er ikke uttømmende. Den enkelte kommune og fylkeskommune må vurdere om det kan være hensiktsmessig eller nødvendig å supplere finansreglementet ytterligere.

Tidshorizonten for når midler (finansielle aktiva) skal anvendes er avgjørende for forvaltningen av midlene, herunder hvilken risiko/avkastning en bør legge til grunn for forvaltningen. Jo lengre tidshorizont, jo mer forsvarlig kan det være å ta noe høyere risiko for å kunne oppnå en noe høyere forventet avkastning på midlene. Bestemmelsen skiller derfor mellom forvaltningen av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål og forvaltningen av langsiktige finansielle aktiva atskilt fra kommunens og fylkeskommunens midler beregnet for driftsformål.

Det vises til § 3 andre ledd, som angir at ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål skal forvaltes med lav finansiell risiko og høy likviditet. Tilsvarende krav er ikke fastsatt for forvaltningen av langsiktige finansielle aktiva. Dette innebærer at reglene i kommuneloven og forskriften åpner for at langsiktige finansielle aktiva kan forvaltes slik at man godtar noe høyere finansiell risiko, og eventuelt lavere likviditet, i bytte mot muligheten for en noe høyere avkastning på lang sikt. En forutsetning vil være at det anses forsvarlig å fokusere mindre på kortsiktige svingninger i markedet (som følge av større risiko). Langsiktige finansielle aktiva kan likevel ikke forvaltes slik at det tas vesentlig finansiell risiko, jf. kommuneloven § 52 nr. 3 og forskriften § 3 første ledd. Det understrekes at dette ikke må forstås slik at kommuner og fylkeskommuner er pålagt å forvalte langsiktige finansielle aktiva med en høyere finansiell risiko.

Det presiseres at skillet mellom ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål og langsiktige finansielle aktiva ikke entydig tilsvarer skillet mellom omløpsmidler og anleggsmidler i årsregnskapet. Eksempelvis vil langsiktige finansielle aktiva etter regnskapsreglene kunne måtte regnes som finansielle omløpsmidler.

Departementet minner om reglene for regnskapsføring av finansielle eiendeler, som innebærer at verdiendringer på finansielle eiendeler i mange tilfeller skal regnskapsføres i året de oppstår. Det vises til forskrift 15. desember 2000 nr. 1424 om årsregnskap for kommuner og fylkeskommuner § 8 og god kommunal regnskapskikk (Kommunal Regnskapsstandard nr. 1). Forvaltningen av langsiktige midler vil dermed kunne ha budsjettmessige effekter, og være utslagsgivende for kommunens eller fylkeskommunens velferdstjenester på kort sikt. For eksempel dersom tap på finansplasseringer innebærer regnskapsmessig merforbruk og krav til inndekning i påfølgende år, eller dersom tap på finansplasseringer ikke er innarbeidet i kommunens eller fylkeskommunens

årsbudsjett. Dette innebærer at det vil kunne være nødvendig at kommuner og fylkeskommuner, i den grad kommunen eller fylkeskommunen har midler som forvaltes langsiktig og som er utsatt for markedssvingninger, innretter sin økonomiforvaltning slik at det finnes buffere (fondsmidler) som kan benyttes til å skjerme tjenesteproduksjonen for negative verdiendringer på plasseringene. Det vises her til kommuneloven § 46 nr. 6 som angir krav om at det skal budsjetteres med et driftsresultat som minst er tilstrekkelig til å dekke renter, avdrag og nødvendige avsetninger. Nødvendige avsetninger omfatter avsetninger som anses nødvendige av hensyn til god kommunal økonomiforvaltning, jf. Ot.prp.nr.43 (1999-2000) s. 131.

Første ledd innebærer at reglementet skal omfatte forvaltningen av alle finansielle aktiva (plasseringer) og all passiva (gjeld). Det følger av første ledd bokstav a at reglementet skal inneholde regler for forvaltning av kommunens og fylkeskommunens ledige likviditet og andre midler beregnet for driftsformål.

Med « ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål » menes midler som skal kunne være tilgjengelige for å dekke kommunens og fylkeskommunens betalingsforpliktelser etter hvert som de forfaller innenfor en kort og mellomlang tidshorisont. Kommunen og fylkeskommunen må selv, ut fra egen økonomisk situasjon, forestående forpliktelser og forfallstidspunktet for disse, vurdere nærmere hva som må regnes som ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål.

Som et utgangspunkt legger departementet til grunn at dette typisk er:

- løpende inntekter som skal dekke løpende utgifter,
- en andel av midler på disposisjonsfond eller ubundet investeringsfond,
- ubrukte øremerkete drifts- og investeringstilskudd,
- midler på selvkostfond,
- midler på bundne fond, hvor det eventuelt er fastsatt krav om at midler sk være disponible til enhver tid,
- ubrukte lånemidler, herunder ubrukte lånemidler tatt opp til eget lånefond.

Ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål skal forvaltes med lav finansiell risiko og høy likviditet, jf. § 3 andre ledd. Finansiell risiko er nærmere omtalt under merknadene til andre ledd.

Bestemmelsen utdyper kravet i kommuneloven § 52 nr. 3, som angir at forvaltningen skal skje «... under hensyn til at kommunen og fylkeskommunen skal ha midler til å dekke sine betalingsforpliktelser ved forfall». Dette innebærer at det til enhver tid skal være ledige likvider til å dekke utbetalinger. Kommunens og fylkeskommunens midler må følgelig i tilstrekkelig grad plasseres i verdipapirer med tilstrekkelig likviditet.

En kommune eller fylkeskommune er likvid dersom den kan innfri betalingsforpliktelser etter hvert som de forfaller. Likviditetsstyring er avgjørende for at kommunens eller fylkeskommunens daglige drift og investeringer kan utføres

« uten forstyrrelser » på grunn av mangel på likviditet. Likviditetsstyringen må sikre at kommunens og fylkeskommunens midler plasseres slik at det til enhver tid vil kunne være ledige likvider til å dekke løpende utbetalinger i tråd med lovens krav. Likvider vil typisk være kontanter, bankinnskudd og verdipapirer med en gjenstående løpetid på tre måneder eller kortere.

Kommunal finanshåndbok (red. Jørgensen, 2008) definerer likviditet (som egenskap ved et verdipapir) slik: « Et verdipapir er likvid når forskjellen mellom de kjøps- og salgskurser som stilles er liten, og det kan omsettes store volum av verdipapiret med begrenset virkning på kursen på verdipapiret. » Likviditetsrisiko er en av flere former for finansiell risiko som kommunen eller fylkeskommunen må ta hensyn til.

Det følger av første ledd bokstav b at reglementet skal inneholde regler for forvaltning av kommunens og fylkeskommunens langsiktige finansielle aktiva.

Med « langsiktige finansielle aktiva » menes midler som ikke må regnes som ledige likvider og andre midler beregnet for driftsformål, og som ut fra kommunens og fylkeskommunens økonomiske situasjon kan anses forsvarlig å forvalte med en lang tidshorisont med noe mindre fokus på kortsiktige markedssvingninger. Langsiktige finansielle aktiva skiller seg fra ledige likvider og andre midler beregnet for driftsformål ved at forvaltningen av langsiktige finansielle aktiva ikke skal være utslagsgivende for kommunens eller fylkeskommunens betalingsevne på kort sikt.

Det følger av første ledd bokstav c at reglementet skal inneholde regler for forvaltning av kommunens og fylkeskommunens gjeldsportefølje og øvrige finansieringsavtaler.

Innlånskostnadene har vesentlig betydning for kommuners og fylkeskommuners økonomi. Forvaltning av finansielle passiva (gjeldsporteføljen) er således en viktig del av kommunens eller fylkeskommunens finansforvaltning med tanke på å oppnå lave lånekostnader og håndtering av risiko for renteendringer. I likhet med de øvrige forvaltningstyper, er det kommunestyrets eller fylkestingets ansvar å angi hvordan denne forvaltningen skal håndteres.

Andre ledd angir hva reglementet minimum skal angi. Andre ledd bokstav a innebærer at kommunestyret og fylkestinget skal gi en framstilling av formålet med forvaltningen i finansreglementet. En formålsbeskrivelse vil omfatte overordnede rettesnorer for forvaltningen av ulike finansielle aktiva og finansielle passiva. Formålsbeskrivelsen skal i tråd med forskriften § 3 første ledd vektlegge hensynet til en forsvarlig økonomiforvaltning og hensynet til å kunne dekke sine løpende betalingsforpliktelser.

Formålsbeskrivelsen kan for eksempel omfatte preferanser/holdninger til bruken av finansielle instrumenter som bidrar til å øke forvaltningens kompleksitet, preferanser for valget mellom lavere eller høyere risiko og avkastning i forvaltningen (innenfor lovens rammer om at en ikke kan ta på seg vesentlig finansiell risiko), eller preferanser for valget mellom faste og flytende renter på innlån.

Andre ledd bokstav b innebærer at kommunestyret og fylkestinget i finansreglementet skal foreta en avgrensning av hvilke av kommunens og fylkeskommunens midler som regnes for å være langsiktige finansielle aktiva, og som kan forvaltes innenfor en lang tidshorison, jf. merknadene til første ledd.

Andre ledd bokstav c innebærer at kommunestyret og fylkestinget i finansreglementet skal fastsette de rammer og begrensninger for forvaltningen som skal gjelde for de ulike forvaltningstypene som er angitt i første ledd. Bokstav c innebærer videre at kommunestyret og fylkestinget herunder skal definere tillatt risikonivå, krav til risikospredning og tillatte finansielle instrumenter, og på den måten angi hvordan den finansielle risiko som kommunen eller fylkeskommunen er utsatt for skal håndteres på et overordnet nivå.

Bestemmelsen må forstås slik at finansreglementet må angi hvordan finansiell risiko skal håndteres ved å fastsette hvordan plasseringene skal fordeles på ulike aktivaklasser, debitorgrupper og utstedere, herunder hvilke finansielle instrumenter som skal være tillatt, og begrensninger for hvor stor del av midlene som kan plasseres i ett enkelt verdipapir (eksempelvis en enkelt aksje eller en enkelt obligasjon). Plassering i eksempelvis aksjemarkedet bør begrenses til en angitt prosentdel (normalt et intervall) av kommunens samlede finansielle midler. Det følger videre av dette at kommunen eller fylkeskommunen ikke kan benytte finansielle instrumenter som ikke er angitt i finansreglementet.

Nærmere om kravet til å definere tillatt risikonivå

Kommuner og fylkeskommuner er utsatt for finansiell risiko knyttet til plasseringer av midler og lån av midler. Finansiell risiko er usikkerhet om den framtidige verdien av plasseringen eller forpliktelsen i forhold til verdien på plasseringstidspunktet eller tidspunktet for avtaleinngåelse. Alle kommuner og fylkeskommuner er i større eller mindre grad utsatt for finansiell risiko.

Det er samvariasjon mellom grad av risiko og avkastningspotensialet på plasseringen. Jo høyere forventet avkastning er, jo høyere må en legge til grunn at den finansielle risiko er. Jo lavere finansiell risiko, desto mer stabil og forutsigbar avkastning kan en forvente over tid. Dersom det legges til grunn at en kan forvente å øke avkastningen, må en samtidig legge til grunn at man påtar seg økt risiko.

Det eksisterer ulike typer av finansiell risiko. Den finansielle risiko som ligger i et verdipapir, vil som regel bestå av flere typer risiko samtidig.

Definisjoner av ulike typer av finansiell risiko:

Kredittrisiko	Kredittrisiko representerer faren for at motparten i kontrakt, for eksempel en låntaker eller motparten derivatkontrakt, ikke innfrir sine forpliktelser. Eksempelvis at motpart i en låneavtale eller en se av en obligasjon ikke betaler tilbake hele eller dele lånet (inkludert rentene).
Markedsrisiko	Markedsrisiko er risikoen for tap eller økte kostnader som følge av endringer i markedspriser

	(kurssvingninger) i de verdipapirmarkedene kommune eller fylkeskommunen er eksponert, herunder:
Renterisiko	Renterisiko representerer risikoen for at verdien på plasseringer i rentebærende verdipapirer endrer seg når renten endrer seg. Går renten opp, går verdier på plasseringer i rentebærende verdipapirer ned (og motsatt). Det er også renterisiko knyttet til kommunen eller fylkeskommunens innlån. Endringer i markedsrenten påvirker rentekostnader, og for eksempel også innløsningsverdi på opptatte fastrentelån.
Likviditetsrisiko	Likviditetsrisiko er faren for at plasseringer ikke kan gjøres disponible for kommunen eller fylkeskommunen på kort tid, uten at det oppstår vesentlige prisfall på plasseringene i forbindelse med realisasjon.
Valutarisiko	Valutarisiko representerer risikoen for tap på plasseringer og lån pga. kurssvingninger i valutamarkedet.
Systematisk risiko i aksjemarkedet (generelt markedsrisiko)	Systematisk risiko er forbundet med sannsynligheten for at det aktuelle aksjemarkedet vil stige eller falle både på kort og lang sikt.
Usystematisk risiko i aksjemarkedet (selskapsrisiko)	Usystematisk risiko er forbundet med risikoen for at verdien av det aktuelle investeringsobjekt (selskap) investerer i, vil stige eller falle i forhold til verdien på markedet - både på kort og lang sikt.

Nærmere om kravet til risikospredning

Krav til risikospredning vil ha sammenheng med definert tillatt risikonivå. Ved å plassere en stor andel av midler i få enkelte aktiva utsetter kommunen eller fylkeskommunen seg gjerne for større finansiell risiko enn om plasseringene spres. Å konsentrere midler i enkeltaktiva vil kunne medføre vesentlig finansiell risiko.

Risikospredning reduserer den finansielle risiko. Plasseringer må spres i tilstrekkelig grad for å begrense den finansielle risiko en påtar seg.

Risikospredning oppnås ved fordeling av midlene på ulike verdipapirer innenfor flere aktivaklasser (eksempelvis aksjer, obligasjoner, sertifikater, bankinnskudd), debitorgrupper (eksempelvis ulike typer/bransjer av aksjeutstedere eller obligasjonsutstedere) og utstedere (ulike selskaper/avtalemotparter). Det må ligge til grunn at verdipapirer som er satt sammen av ulike finansielle instrumenter klassifiseres ut fra det elementet som er drivende for risikoen knyttet til verdipapirer. Eksempelvis at en aksjeindeksert obligasjon klassifiseres i forvaltningsporteføljen som en aksje.

Bokstav c innebærer også at reglementet skal angi rammer og begrensninger for forvaltningen av passiva (gjeldsporteføljen). Dette vil kunne være hvordan en

skal forholde seg til markedets forventninger om framtidig rentenivå, hvordan en skal tilpasse seg endringer i rentemarkedet, preferanser for valg mellom fast og flytende rente, valg av tidshorisont for eventuelle rentebindinger mv.

Andre ledd bokstav d angir at finansreglementet skal fastsette tidspunkt for og innhold i rapporteringen av status for finansforvaltningen. Nærmere krav til rapportering er gitt i forskriften § 6 og § 7.

Andre ledd bokstav e innebærer at kommunestyret og fylkestinget i finansreglementet skal fastsette hvordan avvik fra finansreglementet i finansforvaltningen skal håndteres. Det følger av bestemmelsen at når avvik fra finansreglementet konstateres, skal avvik følges opp i tråd med det som er angitt i reglementet.

Bestemmelsen henspiller på en situasjon der finansforvaltningen av ulike grunner skulle bryte med de rammer og begrensninger for forvaltningen som er fastsatt i finansreglementet. Bestemmelsen er rettet mot en situasjon hvor det er konstatert avvik fra finansreglementet, og hvordan avviket skal følges opp og « lukkes ». Det er krav om at kommuner og fylkeskommuner etablerer systemer og rutiner for å avdekke avvik fra finansreglementet, jf. kravene til rapportering av avvik i § 6 og § 7, og kravet til interne rutiner i § 8.

Finansreglementet bør dekke hvordan finansforvaltningen skal utøves både i gode og dårlige tider. Det understrekes at finansreglementet angir reglene for kommunens eller fylkeskommunens finansforvaltning. Finansreglementet er å anse som fullmakter fra kommunestyret eller fylkestinget til administrasjonssjefen (eller den som har fått delegert myndighet) til å forestå finansforvaltningen på vegne av kommunestyret eller fylkestinget. Det klare utgangspunktet er at det ikke skal forekomme avvik fra reglene i finansreglementet. Bestemmelsen i bokstav e må ikke forstås som en hjemmel for tillatelse til avvik fra reglene som følger av finansreglementet. Kravet i bokstav e er imidlertid basert på at det ikke kan ses bort fra at det unntaksvis (av ulike grunner) vil kunne oppstå situasjoner hvor finansforvaltningen likevel bryter med de rammer og begrensninger for forvaltningen som er fastsatt i finansreglementet. Planlagt fravikelse av finansreglementet vil kreve at finansreglementet endres før finansforvaltningen kan innrettes på nytt.

Til § 5:

Bestemmelsen angir at kommunestyret og fylkestinget skal påse at uavhengig instans med kunnskap om finansforvaltning vurderer om finansreglementet legger rammer for en finansforvaltning som er i tråd med kommunelovens regler og reglene i denne forskrift. Bestemmelsen angir videre at vurderingen skal skje før reglementet vedtas i kommunestyret og fylkestinget.

Bestemmelsen innebærer at kommunestyret eller fylkestinget har ansvaret for å påse at uavhengig instans med kunnskap om finansforvaltning har vurdert finansreglementet (før vedtak om finansreglement fattes). Med uavhengig instans siktes det til et miljø, et selskap eller en person som står fritt fra:

den kommunale eller fylkeskommunale administrasjonen de/den som skal forvalte porteføljene, dersom kommunen eller fylkeskommunen kjøper forvaltningstjenester fra andre.

I bestemmelsen ligger det at uavhengig instans som har kvalitetssikret reglementet ikke kan benyttes som ekstern forvalter så lenge reglementet er gjeldende.

Med kunnskap om finansforvaltning siktes det til faglig kompetanse på finansiell risiko og finansforvaltning. Uavhengig instans kan være revisjonen, forutsatt at revisjonen har den nødvendige kunnskap om finansforvaltning.

Bestemmelsen innebærer at uavhengig instans skal vurdere om finansreglementet som legges fram for kommunestyret eller fylkestinget til behandling er i tråd med reglene i kommuneloven og denne forskriften. Det siktes her spesielt til kommuneloven § 52 nr. 3. Det vil også kunne være naturlig at uavhengig instans foretar en vurdering av om finansreglementet bidrar til å oppfylle kommunestyrets eller fylkestingets målsettinger for finansforvaltningen.

Bestemmelsen innebærer at kvalitetssikringen skal skje i forkant av kommunestyrets og fylkestingets vedtak om finansreglement. Det følger av bestemmelsen at tilsvarende kvalitetssikring i forkant skal foretas dersom reglementet endres.

Det vises til kommuneloven § 23 nr. 2, som pålegger administrasjonssjefen å påse at de saker som legges fram for folkevalgte organer er forsvarlig utredet. Kravet om at uavhengig instans skal vurdere finansreglementet kan anses som et tilleggskrav om særskilt kvalitetssikring av finansreglementet (saksutredningen) før dette legges fram for kommunestyret eller fylkestinget.

Når kommunestyret eller fylkestinget har ansvaret for å påse kvalitetssikring fra uavhengig instans, anses det naturlig at uttalelsen fra uavhengig instans også legges fram for kommunestyret eller fylkestinget. Før finansreglementet legges fram for kommunestyret og fylkestinget til behandling følger det av kravet om forsvarlig saksutredning at det vil måtte vurderes om uttalelsen fra uavhengig instans innebærer at det er nødvendig å justere finansreglementet i tråd med eventuelle merknader i uttalelsen. Dersom vesentlige merknader i uttalelsen ikke tas til følge. Bør dette begrunnes i saksframstillingen.

Til § 6:

Første ledd angir at rapporteringen til kommunestyret eller fylkestinget om status for finansforvaltningen skal skje minst to ganger i året. Det kan være hensiktsmessig å gjennomføre rapporteringen om finansforvaltningen sammen med rapporteringen som skal skje på bakgrunn av forskrift 15. desember 2000 nr. 1423 om årsbudsjett for kommuner og fylkeskommuner § 10 (om budsjettstyring), hvor det skal rapporteres til kommunestyret eller fylkestinget om utviklingen i inntekter og innbetalinger og utgifter og utbetalinger i henhold til det vedtatte årsbudsjett. Den praktiske tilrettelegging vil være opp til den enkelte kommune eller fylkeskommune ut fra hva en finner hensiktsmessig.

Dersom det skjer vesentlige endringer i porteføljen på grunn av utviklingen i markedet, enten med hensyn på risiko eller avkastning, bør administrasjonssjefen rapportere til kommunestyret eller fylkestinget uten ugrunnet opphold. Dersom avkastningen avviker fra det budsjetterte og en forventer at dette ikke rettes opp i løpet av budsjettåret, skal dette meldes kommunestyret eller fylkestinget, og kommunestyret eller fylkestinget må foreta endringer av budsjettet, jf. kommuneloven § 47 nr. 2.

Andre ledd angir at det i tillegg skal rapporteres en gang etter årets slutt. På grunn av at årsberetningen i kommuner og fylkeskommuner blir lagt fram for kommunestyret eller fylkestinget et stykke ut i det nye året, vil det være mest naturlig for administrasjonssjefen å legge fram en egen rapport om status for finansforvaltningen til kommunestyret eller fylkestinget nærmere budsjettårets slutt. Årsberetningen bør i tillegg inneholde et sammendrag av utviklingen gjennom året og status ved årets slutt, jf. krav til årsberetningens innhold i henhold til Kommunal regnskapsstandard (F) nr. 6.

Tredje ledd angir at bestemmelsene gjelder tilsvarende for kommuneråd eller fylkesråd i kommuner og fylkeskommuner med parlamentarisme.

Til § 7:

Bestemmelsen angir krav til hva rapporteringen til kommunestyret og fylkestinget skal inneholde. Kravene er de samme uavhengig av hvordan kommunen eller fylkeskommunen har innrettet sin finansforvaltning. For kommuner og fylkeskommuner med en lite kompleks finansforvaltning er det lagt til grunn at rapporteringen til kommunestyret og fylkestinget under ett eller flere av underpunktene vil kunne gjøres meget enkel innenfor rammene av forskriftens krav. En mer kompleks finansforvaltning vil sette krav til mer utførlig rapportering på de enkelte underpunktene.

Når det gjelder rapportering av forvaltningen av aktiva og passiva, følger det av bestemmelsen at rapporten viser hvordan plasseringene er satt sammen på ulike aktiva, og hvordan gjelden er satt sammen, samt forfallstidspunkt for gjelden. Det skal også rapporteres verdi på aktiva og passiva. For aktiva skal markedsverdi legges til grunn. For gjelden regulerer ikke forskriften om verdivurderingen skal være kostnadsbasert (pålydende verdi) eller markedsverdibasert (hvilken innløsningsverdi gjelden har på det aktuelle tidspunkt), eller om den ene tilnærmingen skal supplere den andre. Den enkelte kommune og fylkeskommune må ut fra egne behov og ut fra betydningen for kommunens og fylkeskommunens beslutninger selv avgjøre hva som er mest hensiktsmessig for rapporteringen. Det kan være formålstjenlig å foreta rapporteringen på et detaljeringsnivå som tilsvarer detaljeringsnivået i finansreglementets krav til fordeling av aktiva, jf. § 4.

Videre skal det rapporteres om vesentlige endringer i markedet, herunder gis en vurdering av hvilken betydning dette har for kommunen eller fylkeskommunen. Det skal også rapporteres om endringer i den finansielle risiko som kommunen eller fylkeskommunen er utsatt for, og det skal gis en vurdering av dette.

Dersom det har oppstått avvik mellom kravene i finansreglementet og den

faktiske forvaltning, skal dette angis i rapporten. Det vil kunne være hensiktsmessig å angi hvordan avviket håndteres, jf. forskriften § 4 bokstav e.

I tillegg skal det både for egne aktiva og egen gjeld rapporteres aktuelle markedsrenter og hvilke rentebetingelser kommunen eller fylkeskommunen har avtalt.

Til § 8:

Første ledd angir at det skal etableres administrative rutiner som sørger for at finansforvaltningen utøves i tråd med finansreglementet, gjeldende lover og denne forskrift, og at finansforvaltningen er gjenstand for betryggende kontroll. Bestemmelsen angir videre at det herunder skal utarbeides rutiner for vurdering og håndtering av finansiell risiko, og rutiner for å avdekke avvik fra finansreglementet.

Det vises til kommuneloven § 23 nr. 2 om administrasjonssjefens ansvar for å etablere et betryggende system for internkontroll. Bestemmelsen presiserer et krav om administrativ internkontroll for finansforvaltningen. Det vil være naturlig at rutinene som utarbeides er tilpasset forvaltningens kompleksitet.

Rutiner for vurdering av finansiell risiko vil inneholde prosedyrer og retningslinjer for vurdering av alle typer av finansiell risiko i finansielle avtaler før avtaleinngåelse. En forsvarlig finansforvaltning må bygge på at finansielle avtaler knyttet til plasseringer og låneopptak er gjenstand for en forsvarlig og betryggende saksutredning før avtaler inngås. En forsvarlig saksutredning er av betydning både for å kontrollere om en følger eget fastsatt finansreglement, og for å avklare om den finansielle risiko er vesentlig. Kommunen eller fylkeskommunen må selv kunne foreta nødvendige faglige vurderinger forut for inngåelse av finansielle avtaler, jf. kravet i forskriften § 3 om at finansreglementet skal baseres på egen kunnskap.

Rutiner for vurdering av finansiell risiko vil videre inneholde prosedyrer og retningslinjer for overvåkning og vurderinger av utviklingen i den finansielle risiko som kommunen eller fylkeskommunen er utsatt for, og forholdet til tillatt risikonivå og krav til risikospredning fastsatt i finansreglementet. Rutiner for håndtering av finansiell risiko vil inneholde prosedyrer og retningslinjer for hvordan finansiell risiko skal håndteres i tråd med finansreglementet.

Andre ledd angir at kommunestyret og fylkestinget skal påse at uavhengig instans med kunnskap om finansforvaltning vurderer rutinene. Det vises til merknadene til § 5.

Tredje ledd angir at kommunestyret og fylkestinget skal påse at slike rutiner er etablert og etterleves. Det vises til kommuneloven § 76 om kommunestyrets og fylkestingets tilsynsansvar.

Til § 9:

Bestemmelsen fastsetter at forskriften trer i kraft 1. juli 2010. Fra samme tidspunkt oppheves forskrift 5. mars 2001 nr. 299 om kommuners og

fylkeskommuners finansforvaltning.

Dette innebærer at kommuner og fylkeskommuner gis frist til 1. juli 2010 for å fastsette nytt finansreglement i tråd med denne forskriften. Kommuner og fylkeskommuner kan fastsette nytt finansreglement og innrette finansforvaltningen i tråd med denne forskriften før 1. juli 2010. Bestemmelsen i gjeldende finansforskrift 5. mars 2001 nr. 299 § 3 om at kommunestyret og fylkestinget gjennom reglementet skal ta stilling til rutiner for rapportering fra uavhengig instans som skal vurdere om forvalter(e) følger opp de fastlagte regler for forvaltning gjelder fram til 1. juli 2010.

Vedlegg 2 Reglement for finansforvaltninga for Giske kommune

FINANSREGLEMENT

FOR

Giske Kommune

September 2008

Vedteke i Giske kommunestyre sak 114/01

Endra: K-sak 07/2003

Endra: K-sak 37/2005

Endra: K-sak 84/2008

INNHALD

	Side:
0. Innleiing.....	3
1. Gjeldande lover og reglar.....	3
2. Fullmakter.....	3
3. Overordna mål for finansstrategien.....	4
4. Risikovurdering.....	4
5. Risikoavveging.....	5
6. Krav til avkastning – uttak av avkastning.....	6
7. Val av finansinstrument.....	6
8. Retningsliner for plassering og forvaltning av likvide midlar berekna for driftsformål.....	6
9. Retningsliner for plassering og forvaltning av likvide midlar i langsiktige finansielle aktiva.....	7
10. Retningsliner for låneportefølja og øvrige finansieringsavtaler.....	7
11. Rapportering og kontroll.....	8
12. Evaluering.....	8

Vedlegg:

1. Retningsliner for plassering og forvaltning av likvide midlar.....	9
2. Retningsliner for forvaltning av låneportefølja og andre finansieringsavtaler.....	11
3. Forklaring av einskilde ord og uttrykk.....	12

0. Innleiing.

Reglementet for finansforvaltninga i Giske kommune fastset dei grunnleggande prinsipp for forvaltning av kommunens finansielle aktiva (plasserte midlar) og passiva (innlån). Dei finansielle aktiva omfattar plassering og forvaltning av ledig likviditet for driftsføremål, samt langsiktige finansielle plasseringar, og dei blir handsama kvar for seg.

1. Gjeldande lover og reglar.

Giske kommune skal forvalte kapital i samsvar med gjeldande lover og reglar. Ved endringar i lovar og regler skal reglementet for finansforvaltninga endrast.

Kommunelova gir fylgjande reglar for kommunen si finansforvaltning:

§ 52 Finansforvaltning.

- 1) *Kommunestyret og fylkestinget skal selv gi regler for kommunens eller fylkeskommunens finansforvaltning.*
- 2) *Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om disposisjoner som innebærer finansiell risiko.*
- 3) *Kommuner og fylkeskommuner skal forvalte sine midler slik at tilfredstillende avkastning kan oppnås, uten at det innebærer vesentlig finansiell risiko, og under hensyn til at kommunen og fylkeskommunen skal ha midler til å dekke sine betalingsforpliktelser ved forfall.*

Kommunal- og regionaldepartementet har med heimel i kommunelova § 52 fastsett ”**Forskrift om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning**” gjeldande frå 1. april 2001. I forskrifta er det sett opp meir detaljerte krav til kommuner sitt reglement for finansforvaltninga.

Kommunelova set ikkje grense for kva plasseringsformer som kan veljast.

2. Fullmakter.

Innanfor dei generelle retningslinene som fylgjer av dette reglementet vert fylgjande fullmakter gjeve til Giske formannskap som styre for kommunen si kapitalforvaltning:

- Forvaltning av kommunen sine midlar etter sal av aksjer m.v. i energiselskap. Dette gjeld:
 - Inngå avtale om kjøp og sal av verdipapir.
 - Inngå avtaler om kjøp og sal av delar av verdipapirfond.
 - Foreta plasseringar på ordinære vilkår og særtilkår i finansinstitusjonar.
- Inngå avtaler om ekstern bistand ved kommunen si kapitalforvaltning, herunder:
 - Avtaler om generell finansiell rådgjeving.
 - Avtaler om forvaltning av kommunen sine likvide midlar t.d. aktiv forvaltning

Fylgjande fullmakter blir gjeve til rådmannen:

Bankavtale m.v.

Inngå bankavtale for kommunen.

Låneopptak – forvaltning av låneportefølje.

Gjennomføre opptak av lån inklusiv leasingavtaler med grunnlag i kommunestyret sine vedtak om lån, samt gjennomføre refinansiering av eksisterande lån, herunder:

- Val av finansieringskilde.
- Val av rentevilkår og øvrige vilkår.
- Val av långjevar.

Rentesikringsinstrument.

Inngå avtaler om fylgjande rentesikringsinstrument.

- Fastrente på lån.
- Rentebytteavtaler (renteswaps)
- Framtidige renteavtaler (FRA)

3. Overordna mål for finansstrategien

Finansforvaltninga i Giske kommune har fylgjande overordna mål:

- Syte for at kommunen har likviditet til å dekke løpende økonomiske plikter.
- Plasserte midler skal over tid gi ei god og konkurransedyktig avkastning.
- Lånte midler skal over tid gi lågast mogleg totalkostnad.

Kommunen si finansverksemd skal drivast etter gjeldende lover og forskrifter, andre regelverk, samt god forretningskikk.

Berande prinsipp i ein finansstrategi vil vere :

- Risikovurdering.
- Risikoavveging
- Krav til avkastning.
- Val av finansinstrument.

4. Risikovurdering:

Fylgjande former for risiki er definert:

Kredittrisiko: Risiko for tap dersom debitor (långjevar) ikke kan oppfylle sine plikter i avtalen. Det betyr at plasseringsmottaker ikkje klarer å betale tilbake dei plasserte midler. Slik risiko skal være lav.

- Likviditetsrisiko:** Risiko for ikkje å få sitt tilgodehavande i kontanter til rett tid. Ein lav likviditetsrisiko inneber at plasseringane skjer i aktiva raskt kan omsettast og med lave omsetningskostnader.
- Renterisiko:** Renterisiko representerer risikoen for at verdien på lån og plasseringar i renteberande verdipapir endrar seg når renta endrer seg. Går renta opp går verdien av plasseringar i renteberande verdipapir ned (og motsatt).
- Markedsrisiko:** Risiko for tap som fylgje av endringar i priser og kurssvingningar i dei markeda kommunen er eksponert.
- Systematisk risiko i aksjemarkedet** Systematisk risiko er forbunde med kor sannsynleg det er at det aktuelle aksjemarkedet vil gå opp eller ned – både på kort og lang sikt.
- Usystematisk risiko:** Usystematisk risiko er forbunde med risikoen for at verdien av dei aktuelle investeringsobjekt (selskap) ein investerer i, vil vekse eller bli redusert i høve til verdien på markedet – både på kort og lang sikt.
- Finansieringsrisiko:** Risiko for ikkje å kunne (re)finansiere sine lånebehov.

5. Risikoavveging.

Giske kommune vil ikkje risikere å miste hovestolen på plasseringane (heile eller deler av den pengemengda som er plassert). Giske kommune skal difor ta minimal kredittrisiko.

Giske kommune skal ta lav likviditetsrisiko. Svingningar i kommunens likviditeten gjer det nødvendig at tilstrekkelig andel av plassert beløp til ei kvar tid er tilgjengelig for å dekke opp løpende økonomiske plikter i drifta av kommunen.

Minimum 30% av portefølja skal kunne frigjevast innan 2 dagar og minimum 75 % av portefølja skal kunne frigjevast innan 5 dagar.

Giske kommune finn det forsvarleg å ta noko renterisiko og generell markedsrisiko, men då innanfor eit definert risikonivå, og for å oppnå høgare avkastning på plasserte midlar og lavare kostnader på innlån.

Giske kommune skal ikkje ta usystematisk risiko i aksjemarkedet (ikkje plassere direkte i selskap). unntak er når dette er som ein del av ei samla aksjeportefølgje.

Kommunen sin finansstrategi inneber ikkje fullstendig eliminering av risiko. Å fjerne all risiko vil samtidig fjerne mulighetene for vinster.

Dei ovannemnde moment er lagt til grunn i framlegg til retningsliner for plassering av likvide midlar (vedlegg 1) og retningsliner for låneportefølja. (vedlegg 2).

6. Krav til avkastning – uttak av avkastning.

For å halde kommunen sine finanskostnader så låge som mogleg må det leggast vekt på krav om å oppnå ei forsvarleg avkastning på plasserte beløp og krav om lavast mogleg renteutgifter på kommunen si lånegjeld.

For kommunen er likevel kravet til lav risiko viktigare enn ynskje om høg avkastning.

Det er ei målsetting at uttak av avkastning skal gjerast innanfor rammer som opprettheld realverdien av kommunen sine finansielle plasseringar. Kommunestyret vedtek ved handsaming av økonomiplaner og årsbudsjett kor stor avkastning som kan nyttast i kommunen sine driftsbudsjett.

7. Val finansinstrument.

Det er ingen prinsipielle forbod mot bruk av konkrete finansinstrument i markedet. Det kan inngåast avtaler for å endre risikoen i den underliggende portefølja. Slike avtaler kan berre gjerast dersom:

- Det er tilstrekkeleg forståing og kompetanse på dette området i Giske kommune
- Avtalen bidreg til å redusere (ikkje auke) risikoen i den underliggende portefølja.

Det er ikkje høve til å plassere likvide midlar i einskildaksjer, unntak er når dette er som ein del av ei samla aksjeportefølgje.

Når det gjelder innlån, kan det vurderast å ta opp sertifikatlån og obligasjonslån når ein oppnår betre vilkår ved bruk av desse låneformene.

8. Retningsliner for plassering og forvaltning av likvide midler beregna for driftsformål.

Etter Kommunelova § 52 nr. 3, skal kommuner ha midlar til å dekke sine betalingsplikter ved forfall. Med dette er det meint at det til ei kvar tid skal være ledige likvider til å dekke utbetalingar.

Med likvider meiner ein kontanter, bankinnskot og verdipapir med ei gjenstående løpetid på 3 månader eller kortare. Det er høve til å investere i pengemarkedsfond med løpetid 3 månader eller kortare.

Giske kommune har som målsetting ha ein kortsiktig likviditet som utgjer 18 millioner kroner i gjennomsnitt årleg.

9. Retningslinjer for plassering og forvaltning av midler i langsiktige finansielle aktiva.

Mål for plasseringsverksemda er at det blir oppnådd ei god og konkurransedyktig avkastning på kommunens midlar innanfor definerte krav til likviditet og risiko. Delmål vil vere å maksimere den langsiktige avkastninga og minimere årlige verdisvingingar på kommunen sine finansielle egedelar.

Gjennom plasseringane skal det vektleggast risikospreiing. Dette skal takast i vare gjennom bruk av ulike aktivaklasser:

Plassering av kommunens langsiktige finansielle aktiva skal skje innanfor fylgjande hovedrammer og målsettingar:

Plassering	Mål	Minimum	Maksimum
Aksjer, aksjefond.	20 %	0 %	50 %
Bankinnskot, obligasjonar, pengemarked, hedgefond, eigedom, og ansvarleg lån.	80 %	50 %	100 %

For øvrig blir det lagt til grunn rammer og inndeling i aktivaklasser i forvaltningsavtaler som blir inngått mellom kommunen og den einskilde forvalter.

Retningslinjer for plassering av kommunens likvide midlar går fram av vedlegg 1. Ved plassering av likvide midler blir låntakars soliditet (evne til å betale i samsvar med avtale) og plasseringas likviditet vektlagt framfor avkastning.

10. Retningslinjer for låneportefølja og øvrige finansieringsavtaler.

Retningslinjer for låneportefølja (alle innlån) fremgår av vedlegg 2.

Låneopptak skal ein prøve å gjennomføre til markedets beste vilkår.

Når det gjelder styring av låneportefølja, er det nødvendig å kontinuerlig vurdere renteutviklinga i markedet og dermed renterisiko. Rettesnor for styring av låneportefølja vil vere å optimalisere låneopptak og rentebindingsperioder i høve til kommunen sitt syn på framtidig renteutvikling og innanfor eit akseptabelt risikonivå.

Beste tilbod vil avgjerande om ein tek opp lån i sertifikat-/obligasjonsmarknaden eller gjer låneopptak i finansinstitusjon. Det er ynskelig med en viss spreieing på type långjevarar.

Kommunen sin administrasjon kan nytte konsulentbistand til å foreta låneopptak for finansiering av investeringar og refinansiering av lån, og til oppfølging av kommunen si låneportefylgje.

11. Rapportering og kontroll.

Føremålet med rapportering er å informere om dei faktiske resultat av finansforvaltninga, samt finansforvaltninga si eksponering i høve til dei rammer og retningslinjer som er fastsett.

Rådmannen rapporterer minst ein gong pr. måned til formannskapet. Rapporten skal innehalde:

- Oversikt over gjeldas fordeling på lånetype, renteutvikling og låneinstitusjon.
- Oversikt over plassering av kortsiktig likviditet med fordeling på aktivaklasse og vilkår.
- Oversikt over plassering av langsiktig finansielle kapitalplasseringar med fordeling på aktivaklasse og vilkår.

Heile eller delar av formannskapet skal minst ein gong pr. år ha møte med forvaltningsselskapa for å få orientering om resultatutviklinga i kommunen sine plasseringar og forventa utvikling i aksje- og obligasjon- penge- markedet.

12. Evaluering.

Rådmannen kan engasjere ekstern konsulentbistand til å foreta gjennomgang av kommunen si finansforvaltning.

Vedlegg 1: Retningslinjer for plassering og forvaltning av midlar i langsiktige finansielle aktiva.

Innanfor dei etablerte rammene for ulike aktivaklasser (norske og internasjonale aksjer, obligasjoner og pengemarkedet) gjeld fylgjande retningslinjer for plassering og forvaltning av midlar i langsikte finansielle aktiva:

Det kan plasseres i fylgjande verdipapir:

A. RENTEBERANDE VERDIPAPIR.

1. Renteberande verdipapir utstedt eller garantert av den norske stat eller stater innen OECD:

Ingen begrensning

2. Renteberande verdipapir utstedt eller garantert av norske statsforetak:

Ingen begrensning.

3. Renteberande verdipapir utstedt eller garantert av norske kommuner eller fylkeskommuner:

Ingen begrensning på total eksponering mot sektoren, men maksimum 15% av midlane pr. utsteder.

4. Renteberande verdipapir utstedt eller garantert av banker og kredittforetak, og innskot i banker:

Ingen begrensning på total eksponering mot sektoren, men maksimum 10% av midlane pr. utsteder.

Det er ein føresetnad at utsteder/finansinstitusjonen til ei kvar tid tilfredsstillar gjeldande krav til ansvarlig kapital.

5. Renteberande verdipapir utstedt eller garantert av norske kraftforetak, norsk allment aksjeselskap eller ansvarlig lån utstedt av norske finansinstitusjonar:

Maksimum 50% av midlane til sektoren og maksimum 15% av midlane pr. utstedar og eller inntil 15 % i norske verdipapirfond.

Eventuelle plasseringer i utenlandsk valuta skal sikres tilbake til norske kroner.

6. Norske rentefond:

- Maksimum 50% av midlane kan plasseres i rentefond med gjennomsnittlig løpetid 12 måneder eller meir.
- Plassering i eit enskild rentefond skal ikkje overstige 20% av fondets samlede innskot.
- Rentefondet skal være forvaltet av norsk verdipapirfondsselskap.

7. Internasjonale rentefond:

- Maksimum 30% av midlane kan plasserast i internasjonale rentefond.
- Rentefondet skal ha ein lav risikoprofil, og meir enn 50% av fondets midlane skal til ei kvar tid vere plassert i statssertifikater/-obligasjoner.

8. Aksjeindekslinka obligasjoner:

- Maksimum 20% av midlane kan plasserast i aksjeindekslinka obligasjoner og maksimum 20% av midlane pr. utsteder.
- Det kan berre plasserast i obligasjonar utstedt av banker, kredittforetak eller foretak 100% eigd av norske kommuner eller fylkeskommuner.
- Plasseringa skal være valutasikret med mindre obligasjonen er utstedt i norske kroner.
- Maksimal gjenverande løpetid for obligasjonen skal være 7 år eller mindre.

B. AKSJER OG AKSJEFOND.

1. Norske og internasjonale aksjefond:

- Maksimum 30% av midlane kan plasserast i norske og internasjonale aksjefond
- Det skal plasseres i breie aksjefond som har som målsetting å gi ei avkastning tilnærma leiande aksjeindeks for dei respektive nasjonale aksjemarkeder.
- Plassering i eit enskild aksjefond skal ikkje overstige 10% av fondets samla innskot.
- Aksjefondet skal vere forvalta av norsk verdipapirfondsselskap, eller av utanlandske verdipapirfondsselskap med samarbeidspartnarar i Noreg.

2. Private Equity

- Maksimum 2 % av midlane kan plasserast i aksjar i kategorien Private Equity.

3. Anleggsobligasjonar.

- Maksimum 30 % av midlane kan plasserast i anleggsobligasjonar.

4. Egedomsfond.

- Maksimum 10 % av midlane kan plasserast i egedomsfond.

5. Hedgefond.

- Maksimum 10 % av midlane kan plasserast i hedgefond.

6. Maksimal eksponering:

- Uavhengig av dei begrensningar gjeve i punkta ovenfor, kan det ikkje samla plasserast for meir enn 15% samla midlar i verdipapirer utstedt av ein og samme utsteder, med mindre utstedaren er den norske stat, stat innan OECD, norsk statsforetak eller norsk kommune/fylkeskommune.

Vedlegg 2: Retningslinjer for forvaltning av låneportefølja og andre finansieringsavtaler

- 1. Konkurrerende tilbud**
Låneopptak skal ein prøve å få gjennomført til beste vilkår i markedet.
- 2. Tidspunkt for opptak**
Låneopptak skal vurderast opp mot likviditetsbehov, vedteke investeringsbudsjett og forventningar om fremtidig renteutvikling.
- 3. Val av rentebindingsperiode**
Rettesnor for styring av låneportefølja skal vere å optimalisere låneopptak og rentebindingsperiode i høve til oppfatningar om fremtidig renteutvikling og innanfor eit akseptabelt risikonivå.
- 4. Val av låneinstrument.**
Det kan berre takast opp lån i norske kroner. Det kan takast opp lån i offentlige og private finansinstitusjoner. Det er høve til å ta opp lån i sertifikatmarkedet og legge ut lån i obligasjonsmarkedet.
- 5. Spreiing av låntagere**
Under elles like forhold vil det være tenleg at kommunen fordeler innlåna på fleire låntakarar for å spreie risiko knytta til disse lånene.
- 6. Valg av låntaker.**
Kommunen skal og må behandle alle låntakere likt,

Vedlegg 3: Forklaring av enkelte ord og uttrykk.

Finansielle aktiva.

Oftast verdiar i verdipapirer og bankinnskott, i motsetnad til *realaktiva* som bygningar, maskiner, biler, innbu etc.

Aktivaklasse.

Namnd på dei ulike hovedalternativa for plassering av pengar. Norske aksjer, norske obligasjonar og kortsiktige plasseringar i pengemarkedet.

Obligasjon.

Renteberande verdipapir som oftast notert på ein børs som i Noreg er Oslo Børs. Bevis på at ein har lånt ut pengar til ei bedrift, staten, fylkeskommune eller andre. Obligasjonens løpetid skal være lenger enn 12 månader når den blir lagt ut for salg. Det er mest vanlig at renta på obligasjonen blir utbetalt til obligasjonseigar ein eller fleire gonger årleg. Når det generelle rentenivået går opp, blir verdien på obligasjonen redusert og motsett når det generelle rentenivået går ned.

Anleggsobligasjon.

Obligasjon (statsobligasjon) definerast som anleggsmidlar i rekneskapen og må haldast til forfall. Risikofri investering.

Eigedomsfond.

Investeringar i eigedom. Ca. 80 % renteplassering (utlån) og ca. 20 % aksjeinvestering.

Sertifikat.

Rentebærande verdipapir med kortare løpetid enn 12 månader på utleggingstidpunktet. Fungerer i praksis som ein kort obligasjon.

Aksje.

Eit verdipapir som fortel at eigaren av verdipapiret eig ein andel av et aksjeselskap. Verdien på ein aksje tilsvarende verdien i dag av all noverande og framtidig inntening i aksjeselskapet delt på antall andeler. Endringar i forventade framtidig inntening i selskapet vil påverke aksje verdien.

Verdipapirfond.

Ei formuessamling der fleire innskyttarar har gått saman for å la sine pengar bli forvalta i fellesskap. Verdipapirfondet blir forvalta av eit fondsforvaltningsselskap. Innskyttarane plasserer pengane i verdipapirfondet som tek eit forvaltningshonorar for å administrere fondet. Det blir i hovedsak investert i norske aksjefond, obligasjonsfond og pengemarkedsfond.

Finansinstrument.

Obligasjonar, sertifikat, verdipapirfond, aksjer, men også avtaler om sikring av rentefastsetting fram i tid, avtale om valutakursar m.v. Slike avtalar blir som oftast inngått mellom ein kunde og ein bank for å binde økonomiske plikter fram i tid.

Pengemarked.

Organisert marked for bankinnskot og verdipapir (først og fremst sertifikatr) som gir rente opp til eit år. Renta i pengemarkedet blir m.a. påverka av rentefastsettinga i Noregs Bank.

Obligasjonsmarked.

Organisert marked for obligasjonar som gir rente lenger enn eitt år. Renta i obligasjonsmarkedet blir påverka m.a. av renta på statsobligasjonar.

Portefølje.

Plasseringsportefølje; ei samling av flere verdipapir t.d fleire ulike obligasjonar og sertifikat, evt. obligasjonar, sertifikat og aksjer. Ved plassering i verdipapirfond, blir pengene plassert i ei ferdig portefølje. Ein nyttar også begrepet portefølje om plassering i ulike fond. Låneportefølje; ein debtors samla lån. For ei kommune ofte bestående av lån frå bank, lån i sertifikatmarkedet og obligasjonslån.

Debitor.

Ein person, bedrift, institusjon etc. som har lånt penger anten direkte i ein finansinstitusjon (oftast bank) eller via obligasjons- eller sertifikatmarkedet.

Optimalt låneopptak.

Når ein bestemmer seg for å ta opp eit lån, prøver ein å fastsette perioden for rentevilkår avhengig av forventningar til framtidig renteutvikling. Venter ein t.d. at rentene skal falle, kan det vere fornuftig å fastsette rentevilkåra for ein kort periode for å kunne få stadig lågare rentekostnad. Venter ein høgare renter, kan det være fornuftig å fastsette rentevilkår for ein lang periode for å unngå negative overraskingar gjennom stadig dyrare lån (høgare renter).

Løpetid.

Tida fram til eit verdipapir forfell til betaling, med andre ord tida fram til lånet (som verdipapiret representerer) skal betalast attende av den som har lånt pengane.

Markedsverdi.

Den verdien som det er mogleg å kjøpe eller selge eit eller flere verdipapir til. Markedsverdien av t.d. ei aksjeportefølje, er den verdien i kroner som ei eller flere kjøparar er villige å betale for aksjene. For børsnoterte verdipapir vil ein kunne finne markedsverdien ved å ta utgangspunkt i børskursen.

Markedsrenta.

Markedsrenta er renta på ulike plasseringsformer i pengemarkedet og obligasjonsmarkedet. Renta på statslån, som er renta staten betaler for sine lån, er den lågaste renta i markedet. Det er etablert ei "markedsrente" for statslån med ulike løpetider, t.d.. 3 månader, 1 år, 3 år osv. Når ein nyttar begrepet "variasjon i markedsrenten", meiner ein som regel at renta for statens lån av ulike årsaker blir endra. Dette fører til ei umiddelbar endring i renta på alle andre verdipapir.

Likvide midler.

Lett omsettelege verdier, ofte pengar, bankinnskot, pengemarkedsplasseringar, fondsplasseringar eller aksjer som er enkle å kjøpe og selge - omløpsmidler.

Varighet.

Ved ein renteoppgang blir verdien av ein obligasjon redusert. Dette verdifallet er teke att etter ei tid fordi renteutbetalingane frå obligasjonen kan plasserast til en høyere rente. Denne tida har nemninga ”varigheit”. Ei anna nemning for ”varigheit” er durasjon. Til høgare varigheit til større verditap ved ein renteoppgang.

Rentefølsomheit.

Eit verdipapir si rentefølsomheit viser verdiendringa i eit verdipapir ved ei endring i markedsrenta. Som regel blir det utrekna kor stor endringa i verdien blir om renta endrer seg med 1 %-poeng. Ein reknar også ut rentefølsomheita for heile portefølja. Dette blir kalla porteføljas gjennomsnittlege rentefølsomheit.

Verdipapir med lang varigheit har stor rentefølsomheit og er utsatt for store verdiendringar ved renteendringar. I tider med fallande rentenivå aukar obligasjonane sin kursverdi og då mest for dei med lang løpetid.

Minimums- og maksimumsrammer.

Rammene seier kor mykje som minst skal investeres av ei aktivaklasse og kor mykje som maksimalt kan investerast i ei aktivaklasse.

Langsiktig avkastning.

Den avkastninga som ein måler over lang tid, som regel 3 – 5 år. Aksjer gir erfaringsmessig høgast avkastning i høve til avkastning på plasseringar i pengemarkedet og obligasjonsmarkedet. Kortsiktig kan avkastninga på aksjer gi lav eller til og med negativ avkastning.

Årlige verdisvingningar.

Ofte vil verdien på pengeplasseringar svinge i det korte perspektiv. Det er vanleg å snakke om årlige verdiendringar eller –svingningar som seier kor mykje verdiane svinger i løpet av eit år

Soliditet.

Seier noko om eit selskap evne til å motstå tap. Til mer solid, til større tap kan selskapet tåle uten at drifta i selskapet blir sett i fare.

Aksjer i Private Equity

Dette er aksjer i selskap som er i ein tidleg del av livssyklusen, som har ei høg forventa avkastning, men med mindre omsetteligheit og høgare risiko enn aksjar utsteda av selskap som er lengre ute i livssyklusen.

Vedlegg 3 Høyringsvar frå rådmannen

GISKE KOMMUNE
Rådmann

Kommunerevisjonsdistrikt nr. 3 i Møre og Romsdal IKS
Postboks 7734 Spjelkavik

6022 ÅLESUND

Dykkar ref.: Vår ref.: 05/862-56 Arkiv: K1-255, K2- Dato: 07.06.2010

AD. RAPPORT OM FINANSFORVALTNING I GISKE KOMMUNE

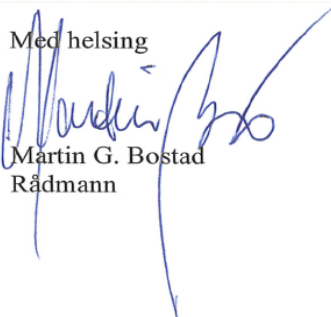
Viser til brev datert 27.05.2010 frå Kommunerevisjonsdistrikt nr. 3 med rapport om finansforvaltning i Giske kommune, som er oversendt hit til uttale.

Giske kommune v/ rådmannen har ikkje merknader til rapporten slik han ligg føre.

Oppsummering og tilråding som kommunerevisjonen har gjeve i rapporten sitt pkt. 7 vil vi så langt som mogleg innarbeide i nytt finansreglement som skal handsamast hausten 2010 i kommunestyret.

Nytt finansreglement må kommunen utarbeide som følgje av ny finansforskrift som tek til å gjelde frå 01.07.2010. Kommunen vil her nytte mal frå NKKF , som skal sette dei krav som er sett i den nye finansforskrifta.

Med helsing

Martin G. Bostad
Rådmann

Sigmund Strand
Økonomisjef

Adresse:	Telefon:	Telefax:	Bankgiro:	E post:
Rådhuset 6050 VALDERØYA	70 18 80 00	70 18 80 01	3904 07 00300 7874 06 81183	post@giske.kommune.no

KOMREV3 IKS er eit interkommunalt revisjonsselskap, etablert 01.01.1994. Selskapet har ansvar for revisjon av kommunane Giske, Haram, Midsund, Norddal, Sandøy, Skodje, Stordal, Stranda, Sula, Sykkylven, Ørskog og Ålesund.

Selskapet leverer tenester som finansiell revisjon, forvaltningsrevisjon, selskapskontroll og rådgjeving. Det blir rapportert til den einskilde kommune sitt kontrollutval og kommunestyre/bystyre.

Hovudkontor for selskapet er Lerstadvegen 545 i Ålesund kommune.

KOMREV3 IKS
Postboks 7734 Spjelkavik
6022 ÅLESUND
Tlf. 70172150 – Fax 70172151 – E-post: komrev3@komrev3.no
Org.nr. 971562587